

ผู้นำกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของประเทศหนึ่งประเทศใดนั้น จะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการเมืองภายในประเทศและการเมืองระหว่างประเทศ เพราะทั้งสองมีส่วนสัมพันธ์ต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศมาก ทั้งนี้เพราะปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมภายในมีผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศ หากลักษณะโครงสร้างภายในมั่นคงแล้ว ก็จะเป็นรากฐานที่มั่นคงต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ขณะเดียวกันปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศซึ่งเกิดจากผลประโยชน์ขัดกัน ก็มีผลกระทบต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศเช่นเดียวกัน

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศ คือ.

- ก. การเมืองภายในประเทศ
- ข. การเมืองระหว่างประเทศ
- ก. การเมืองภายในประเทศ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า

อยู่หัว เหตุการณ์ภายในประเทศเองแตกแยกออกเป็นกลุ่มๆระหว่างพวกที่มีความคิดต่างกัน คือ คนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่า แม้ว่าจะมีความแตกแยกภายในประเทศ แต่ก็ยังมีลักษณะอ้อมชอม และค่อยเป็นค่อยไปปราศจากความรุนแรง ทั้งนี้มีมูลเหตุมาจากการตระหนักถึงภัยอันตรายจากลัทธิจักรวรรดินิยมจากการตระหนักถึงภัยอันนี้ ทำให้พระองค์ทรงทำการปฏิรูปประเทศเพื่อให้เจริญเท่าตะวันตก หรืออาจจะกล่าวได้ว่า การปฏิรูปประเทศในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผลมาจากการตระหนักถึงภัยอันตรายจากภายนอกนั้นเอง พระองค์ทรงปฏิรูปในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

๑. ทางการเมือง การเมืองในสมัยต้นและปลายรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะต่างกัน จะเห็นได้ว่าการเมืองในตอนต้นรัชกาลของพระองค์เป็นการต่อสู้เพื่อรวมอำนาจมาไว้ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้เนื่องจากในระยะนั้นอำนาจการปกครองตกอยู่ในมือของขุนนางตระกูลขุนนาง ซึ่งดำรงตำแหน่งที่สำคัญต่างๆ คือ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

สมุหพระกลาโหม เสนาบดีพระคลัง และเสนาบดีกรมนา ซึ่งล้วนแต่เป็นตำแหน่งที่คุมอำนาจทางทหาร เศรษฐกิจ และการต่างประเทศ

นอกจากนั้นการเสด็จขึ้น เถลิงราชสมบัติของพระองค์ก็มีลักษณะพิเศษ และข้อจำกัดหลายประการที่จำเป็นต้องมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เนื่องจากพระองค์ยังทรงพระเยาว์ แม้ว่าจะลักษณะการขึ้นครองราชย์ของพระองค์จะเป็นการสืบราชสมบัติตามโบราณราชประเพณี แต่ในทางพฤตินัยแล้ว มีลักษณะเป็นการยินยอมพร้อมใจของเสนาบดีผู้ใหญ่ และพระบรมวงศานุวงศ์ เพราะแม้แต่ตำแหน่งวังหน้าก็เกิดจากการแต่งตั้งของเสนาบดีผู้ใหญ่ทั้งสิ้น^๑

เพราะฉะนั้นจากสภาพ เหล่านี้ทำให้สมัยต้นรัชกาลของพระองค์ เป็นการแย่งชิงอำนาจระหว่างคนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่า ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้ล้วนแต่เป็นชนชั้นนำของสังคมทั้งสิ้น

คนรุ่นใหม่ในที่นี้ เป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก จึงเข้าใจจุดหมายของอันตรรายจากลัทธิจักรวรรดินิยม โดยเห็นว่าวิธีที่จะต่อสู้ลัทธินี้ คือ การแก้ไขข้อบกพร่องและปรับปรุงสังคมไทยให้ทัดเทียมกับตะวันตก ผู้ที่เป็นหัวหน้ากลุ่ม คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในขณะที่คนรุ่นเก่าไม่ต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง ต้องการให้ทุกอย่างอยู่ในสภาพเดิม โดยมีสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์วงศ์เป็นผู้นำกลุ่ม

ความขัดแย้ง _____ ระหว่างกันเองนี้เริ่มเห็นได้ชัดในปี ค.ศ. ๑๘๗๓ เมื่อพระองค์ทรงทำการบริหารประเทศด้วยพระองค์เอง พระองค์เริ่มมีอำนาจอันสมบูรณ์ในปี ค.ศ. ๑๘๗๒ อันเป็นปีที่สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์วงศ์ถึงแก่พิราลัย และการทิวคคของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ในปี ค.ศ. ๑๘๗๕ เมื่อพระองค์ทรงได้อำนาจสมบูรณ์แล้ว ก็ทรงเริ่มทำการปฏิรูปการปกครอง โดยรวมอำนาจต่างๆมาไว้ที่ศูนย์กลาง เพราะทรงพิจารณาว่า การมีอำนาจการปกครองอย่างเต็มที่เท่านั้น จึงจะสามารถป้องกันการแข่งขันของตะวันตกได้ เช่น เลิกธรรมเนียมวังหน้าในปี ค.ศ. ๑๘๗๕ และสถาปนาตำแหน่งมกุฎราชกุมารในปี ค.ศ. ๑๘๗๖ แทน นอกจากนี้ยังทรงเปลี่ยนระบบการปกครองส่วนภูมิภาคให้เป็นแบบเทศาภิบาล และเริ่มให้ประชาชนมีส่วนในการปกครองท้องถิ่นโดยจัดตั้งสุขาภิบาล

๑. เกษม ศิริสัมพันธ์ และนิออน สนิทวงศ์, "แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๕, ๓ (ธันวาคม ๒๕๑๐): ๒๖-๒๗

๒. ทางเศรษฐกิจ จากลักษณะการกระจายอำนาจการปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์เปิดโอกาสให้มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงเงินภาษีตลอดเวลา นอกจากนั้นปัญหาทางการคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร เปิดโอกาสให้หัวเมืองขึ้นนอกและประเทศราชมีอิสระในการปกครองและเศรษฐกิจ โดยทำการเก็บภาษีอากร ค่าประทับตรา และเงินพนีย ไว้เป็นของตนเองมากกว่าที่จะส่งมาให้ทางกรุงเทพ และจากการที่รัฐบาลต้องการที่จะมีเงินรายได้เป็นกอบเป็นกำ จึงเปิดโอกาสให้คนจีนเข้ามาประมูลเจ้าภาษีนายอากร เมื่อคนจีนเข้ามาทำหน้าที่นี้แล้ว ก็กำหนดภาษีให้รัฐตามใจชอบ ทำให้รัฐบาลขาดรายได้ไปเท่าที่ควร ขณะเดียวกันประชาชนก็ได้รับความเดือดร้อนจากการขูดรีดของเจ้าภาษีเหล่านี้อีกด้วย *

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประสบปัญหาที่รัฐบาลไม่สามารถเก็บเงินภาษีได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยเช่นนี้ จึงทำให้พระองค์ทรงปฏิรูปในทางเศรษฐกิจโดยการจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นใน ค.ศ. ๑๘๗๓ ซึ่งทำให้เศรษฐกิจของไทยดีขึ้นตามลำดับ

๓. ทางสังคม โดยทั่วไปแล้ว ถือกันว่าระบบไพร่เป็นส่วนหนึ่งที่ควบคู่กับสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ระบบไพร่นี้จำเป็นอย่างยิ่งต่อสมัยอยุธยา เพราะสามารถเกณฑ์ไพร่มาป้องกันประเทศในเวลาเกิดสงคราม และยังเป็นการป้องกันมิให้ประชาชนรวมกลุ่มกัน เพื่อล้มล้างราชบัลลังก์อีกด้วย ๒

ในสมัยรัตนโกสินทร์ จากการที่ประชากรได้ทวีจำนวนมากขึ้น ทำให้การควบคุมไพร่ไม่ได้ผลเท่าที่ควร นอกจากนั้นระบบไพร่ยังทำให้พระราชอำนาจของกษัตริย์ลดลงอีกด้วย เพราะพระองค์ไม่ได้ทรงคุมไพร่ แต่ผู้ที่คุมไพร่ คือ ขุนนาง ดังนั้นจึงทำให้พวกไพร่จงรักภักดีเฉพาะขุนนางที่เป็นมูลนายของตนเท่านั้น ไม่ได้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เพราะฉะนั้นจึงทำให้พระองค์

๑. ควอริช เวลส์, การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ, แปลโดย กาญจณี สมเกียรติกุล และ ยุพา ชมจันทร์ (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๓๔๖-๓๔๗.

๒. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินทรเทพรัตนสุภา และ สุภรณ์ เลิศพานิชย์กุล, "การโยงอำนาจเข้าสู่องค์พระมหากษัตริย์ จุดเริ่มต้นการปฏิรูปบ้านเมืองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," ใน สะพาน : รวมบทความทางประวัติศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สันติพันธ์, ๒๕๒๐), หน้า ๑๘๗.

ทรงดำริจะเลิกระบบนี้ เพราะความจงรักภักดีของพลเมืองที่มีต่อขุนนางจะได้กลายมาเป็นความจงรักภักดีโดยตรงต่อรัฐ ซึ่งในระบบราชาธิปไตยย่อมหมายถึงพระมหากษัตริย์นั่นเอง *

นอกจากนั้นสภาพสังคมไทยยังมีปัญหาของชนกลุ่มน้อยที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของชาวจีนที่เรียกว่า "ฮังยี่" พวกนี้ไต่เพร่หลายและทวีบทบาทมากขึ้นจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในหมู่ชนชาติอื่น เช่น มอญ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันจากการที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับอำนาจจักรวรรดินิยมภายนอกประเทศ ทำให้รัฐบาลไทยไม่กล้าที่จะทำอะไรรุนแรงกับพวกฮังยี่ เพราะเกรงว่าจะเป็นที่สาเหตุให้พวกนี้หันไปเป็นคนในบังคับต่างชาติดหมด ^๒ เพราะในขณะนั้นจักรวรรดินิยมตะวันตกกำลังเกลี้ยกล่อมพวกฮังยี่ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศ เพราะเห็นว่าการเกลี้ยกล่อมชาวจีนอาจจะทำได้ง่ายกว่าคนไทย ซึ่งถ้าหากชาติตะวันตกเหล่านี้ทำสำเร็จ ก็หมายถึงอิทธิพลของตนเป็นที่นิยมของประชาชน และยังเป็น การเพิ่มอำนาจในการต่อรองของตนกับรัฐบาลไทยได้มากยิ่งขึ้น

ข. การเมืองระหว่างประเทศ อิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยมในสมัยศตวรรษที่ ๑๙

มีผลอย่างมากต่อการดำเนินนโยบายภายในประเทศ และการเมืองระหว่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างมาก ซึ่งปัญหาภายในประเทศพระองค์ดำเนินการแก้ไข โดยทำการปฏิรูปประเทศดังที่กล่าวไว้ในข้างต้นนี้ ส่วนการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศเป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติอย่างระมัดระวังมาก เพราะถ้าดำเนินนโยบายต่างประเทศพลาด ก็หมายถึงการตกเป็นอาณานิคมของกลุ่มจักรวรรดินิยมทันที

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ อังกฤษและฝรั่งเศสเป็นชาติที่มีอิทธิพลมากที่สุดของจักรวรรดิยุคนี้ ทั้งสองชาติได้พากันล่าเมืองขึ้นทั้งในเอเชียและแอฟริกา เพื่อให้มาเป็นบริวารแห่งจักรวรรดิของตนโดยวิธีการต่างกัน ซึ่งอาจจะเป็นวิธีการทางทหาร เศรษฐกิจ หรือ ทางวัฒนธรรมแล้วแต่ _____

๑. เกษม ศิริสัมพันธ์ และนิออน สนิทวงศ์, "แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," สังคมศาสตร์ปริทัศน์, หน้า ๓๔.

๒. เยาวรัตน์ พุฒิมารตกุล, "ฮังยี่ในรัชกาลที่ ๔," ใน สะพาน : รามบทความทางประวัติศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สันนิทพันธ์, ๒๕๒๐), หน้า ๑๖-๑๗.

กรณี * เป็นที่แน่นอนว่าบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำได้หลุดพ้นจากอิทธิพลของทั้งสองประเทศนี้ไม่ทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ของไทยตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษโดยวิธีการทางทหาร ในขณะที่เดียวกันฝรั่งเศสซึ่งใช้วิธีเดียวกันกับอังกฤษหมายถึงมันจะเอาดินแดนในอินโดจีน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของไทยทั้งหมด เพราะฝรั่งเศสได้ยวนและเขมรแล้ว ยังคงเหลือแต่ลาวซึ่งฝรั่งเศสหมายถึงมันจะให้ เป็นอาณานิคมของคุณให้ได้ เพราะฝรั่งเศสถือว่าแม่น้ำโขงที่ไหลผ่านลาวนั้นสามารถจะเป็น เส้นทางอีกเส้นหนึ่งที่จะพาคนไปค้าขายยังญวนนาน อันเป็นแหล่งที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และแหล่งที่มีประชากรอยู่หนาแน่นของจีน

การดำเนินนโยบายของไทยในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะต้องดำเนินนโยบายอย่างรอบคอบและสุจริตที่สุด ที่จะต้องระมัดระวังไม่ให้ไทยต้องตก เป็นเมืองขึ้นของสองมหาอำนาจ คือ อังกฤษและฝรั่งเศส แม้ว่ารัฐบาลจะดำเนินนโยบายอย่างระมัดระวังแค่ไหนก็ตาม ก็เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง เพราะเป็นประเทศเล็ก ๆ ที่ไม่สามารถจะเทียบเทียมกับมหาอำนาจ เช่น อังกฤษและฝรั่งเศสได้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านกำลังอาวุธ หรือความก้าวหน้าทางวิชาการก็ตาม

ผู้นำกับการบริหารประเทศ

การบริหารหรือการปกครองประเทศจำเป็นจะต้องมีกลุ่มบุคคลหรือปัจเจกบุคคล ทำหน้าที่บริหารกิจการภายในประเทศ และดำเนินนโยบายต่างประเทศในเวลาเดียวกัน

กลุ่มบุคคลหรือปัจเจกบุคคลในที่นี้ คือ ผู้นำ (Leadership) ในกรณีของประเทศไทยตามลักษณะการปกครองในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุดใน การปกครองประเทศ ผู้ที่มีอำนาจรองลงมาได้แก่ อัครมหาเสนาบดี ซึ่งได้แก่สมุหกลาโหมผู้มีหน้าที่ควบคุมทางทหาร และสมุหนายกทำหน้าที่ควบคุมด้านพลเรือน ต่อจากนั้น ได้แก่ เสนาบดีจตุสดมภ์ คือ เวียงหรือกรมนครบาล มีหน้าที่จำกัคอยู่แต่ในเขตเมืองหลวงคอยลาดตระเวนป้องกันโจรผู้ร้ายต่างๆ นานาหรือกรมนา มีหน้าที่คอยชักจูงราษฎรให้ลงมือทำนาในฤดูทำนา และตัดสินคดีต่างๆเกี่ยวกับที่ดิน คลังหรือกรมพระคลัง มีอำนาจหน้าที่ขอบเขตกว้างขวาง เพราะนอกจากจะทำหน้าที่ติดต่อกับต่างประเทศโดยตรงแล้ว ยังบังคับบัญชากรมท่า กรมพระคลังสินค้า และการศาลด้วย และวังหรือกรมวัง

๑. Hans J. Morganthau, Politics among Nations (New York : Alfred, 1953), p.p ๒๘-๓๔

มีหน้าที่รับผิดชอบทุก เรื่องที่เกี่ยวกับพระราชสำนัก

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าผู้นำของไทยที่มีบทบาทแท้จริงในด้านกิจการต่างประเทศ คือ พระมหากษัตริย์และเจ้าพระยาพระคลัง ส่วนลักษณะการบริหารราชการนั้น เป็นการประชุมเสนาบดี ซึ่งทุกคนมีส่วนแสดงความคิดเห็น แต่การตัดสินใจขั้นสุดท้ายอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์แต่เพียงพระองค์เดียว

แต่ลักษณะการปกครองในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ ค.ศ.๑๘๘๒ เป็นต้นมา แตกต่างจากลักษณะการปกครองที่ได้อธิบายมาแล้ว เพราะพระองค์ทรงปฏิรูปการปกครองจากแบบเดิม คือ จากการกระจายอำนาจมาเป็นระบบการโยกอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง (Centralization) ทั้งนี้เกิดจากการที่พระองค์ขึ้นมาปกครองประเทศด้วยชอบเขตจำกัด แต่ไม่มีพระราชอำนาจในการบริหารประเทศเท่าที่ควร ดังที่พระองค์ได้ทรงกล่าวไว้ในพระราชดำรัสตอบความเห็นของผู้ - ที่จะให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ.๑๘๘๔ ว่า

...ไม่ต้องมีความหวังระวางอย่างหนึ่งอย่างใดว่า เราจะเป็นผู้ชักขวางในการซึ่งจะเสียอำนาจซึ่งเรียกว่า แอบโซลูต เป็นต้นนั้นเลย เพราะเราเคยรู้ ทดลองรู้มาแล้ว ตั้งแต่เวลาเป็นตุ๊กตาซึ่งไม่มีอำนาจอันใดเลย นอกจากชื่อ จนถึงเวลาที่มีอำนาจขึ้นมา โดยลำดับจนเต็มบริบูรณ์บัดนี้ ในเวลาที่มีอำนาจน้อยปานนั้น ได้ความลำบากอย่างไร...^๑

พระองค์ทรงทำการปฏิรูปประเทศ เพราะทรงถือว่าการที่บ้านเมืองเจริญทัดเทียมอารยประเทศ นั้น เป็นวิธีการอันหนึ่งที่จะสามารถต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยม

สำหรับในด้านนโยบายต่างประเทศนั้น พระองค์ไม่ได้ดำเนินนโยบายตามลำพัง แต่ได้อาศัยเสนาบดีที่ใกล้ชิดหลายพระองค์ ซึ่งล้วนแต่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ พระอนุชาของพระองค์ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีว่าการกระทรวงต่างประเทศ และคำปรึกษาของชาวต่างประเทศผู้ทำหน้าที่ที่ปรึกษา แต่การตัดสินใจขั้นสุดท้ายอยู่ที่ตัวของพระองค์เอง เช่น จากกรณี ค.ศ.๑๘๙๓ ที่พระองค์

๑. ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัชติยา กรรณสูต, เอกสารการเมืองการปกครองไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๑๓๐.

ยอมทำตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศส จากการตัดสินใจขั้นสุดท้ายของพระองค์^๑

อาจกล่าวได้ว่าพระองค์ทรงเป็นรัฐบุรุษ (Statesman) ของชาติไทย^๒ รัฐบุรุษในที่นี้ หมายถึงบุคคลซึ่งสามารถให้ความเป็นผู้นำ และการหาทางออกให้แก่สังคม ทรงเป็นบรมครูของประเทศไทยในยามที่บ้านเมืองต้องการการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง โดยสามารถรักษาคุณลักษณะของสังคมให้มีเสถียรภาพพ้นการคุกคามจากภายนอก และยังเป็นผู้นำที่สามารถนำประเทศให้รอดพ้นจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมอีกด้วย

ลักษณะนโยบายต่างประเทศของไทย

จมุ่งหมายในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของแต่ละประเทศไม่ว่าจะดำเนินไปทางใดก็ตาม สามารถสรุปออกมาได้ ๔ ประเภทคือ

- ก. เพื่อรักษาเอกราชและความมั่นคงของประเทศ
- ข. เพื่อความอยู่รอดของประเทศชาติ
- ค. เพื่อรักษาสถานะเดิม
- ง. เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์

ก. เพื่อรักษาเอกราชและความมั่นคงของประเทศ เป็นนโยบายหลักของทุกประเทศ ประเทศไทยก็เช่นเดียวกันได้ดำเนินนโยบายนี้มาตลอด ไม่ว่าจะเป็นด้านการทหารหรือด้านการทูตก็ตาม

ข. เพื่อความอยู่รอดของประเทศชาติ นโยบายเช่นนี้ บางครั้งเสี่ยงต่อความมั่นคงและความเป็นเอกราชของประเทศ แต่ผู้นำก็ยอมกระทำเพื่อเหตุผลเพียงประการเดียว คือ ความอยู่รอดของประเทศ สำหรับกรณีของประเทศไทย จะพบว่าถูกนำมาใช้ในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑. กุลลดา เกษบุญชู, "การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในด้านการเมืองระหว่างประเทศ," วารสารสังคมศาสตร์ ๔, ๒ (เมษายน ๒๕๑๕) : ๔๕.

๒. เกษม ศิริสัมพันธ์ และนิออน สนิทวงศ์, "แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," สังคมศาสตร์ปริทัศน์, หน้า ๔๒.

ค. เพื่อรักษาสถานะเดิม ประเทศที่จะทำเช่นนี้ได้จะต้องมีอำนาจทางทหารและทางเศรษฐกิจ หรือประเทศมหาอำนาจนั่นเอง

ง. เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ เช่นเดียวกันประเทศที่จะทำเช่นนี้ได้จะต้องเป็นชาติมหาอำนาจ

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่านโยบายที่รัฐบาลไทยใช้มาตลอด คือ นโยบายเพื่อรักษาเอกราชและความอยู่รอดของประเทศ ตลอดระยะเวลาที่มีความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่อิทธิพลของจักรวรรดินิยมได้เข้ามาประชิดถึงรอบประตูบ้าน และมีท่าทีว่าจะแผ่ขยายเข้ามาในประเทศไทยด้วย

ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงต้องพยายามค้นคว้าวิธีทางที่จะทำให้ตนเองหลุดพ้นจากเจ้าสิทธิอาณานิคมทั้งสอง คือ อังกฤษและฝรั่งเศส แต่จากความล้มเหลวในด้านเทคโนโลยี และกำลังอาวุธต่างๆ จึงทำให้ไม่สามารถที่จะเผชิญหน้าต่อต้านอาณานิคมได้เต็มที่^๑ เพราะฉะนั้นวิเทโศบายที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนิน คือ นโยบายถ่วงดุลอำนาจ (Balance of Power) โดยการที่ทรงดึงประเทศหนึ่งมาถ่วงดุลอำนาจของประเทศหนึ่ง เพื่อให้เกิดอำนาจสมดุล

เหตุการณ์ในระบะนั้น เป็นช่วงที่ฝรั่งเศสแสวงหาที่พำนักตามประเทศไทยอย่างเปิดเผย ทำให้รัฐบาลไทยจำต้องหาพันธมิตร เพื่อแสดงให้เห็นให้ฝรั่งเศสรู้ว่า ถ้าฝรั่งเศสกระทำการรุนแรงกับประเทศไทยพันธมิตรของไทยคงไม่ปล่อยให้ฝรั่งเศสรุกรานไทยได้ข้างเดียว

ในตอนต้นรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาติที่พระองค์ต้องการเป็นพันธมิตรชาติแรก คือ อังกฤษ คู่แข่งสิทธิอาณานิคมของฝรั่งเศส เพราะเป็นชาติที่มีผลประโยชน์ในไทย

๑. ทรงศรี อางอรุณ, "การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ปรัชญา มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๐) หน้า ๘๖.

มากที่สุดถึง ๔๓ % จากชาติต่างๆที่ส่งสินค้าเข้ามาขายในเมืองไทย^๑ และจากเหตุการณ์เรือในปี ค.ศ.๑๘๔๓ ทำให้รัฐบาลไทยตระหนักว่า ไทยไม่สามารถที่จะหวังความช่วยเหลือจากอังกฤษได้อย่างแท้จริง การคุกคามของฝรั่งเศสยังคงอยู่ตลอดไป และไม่มีที่ท่าว่าจะลดน้อยลงจึงทำให้รัฐบาลไทย ต้องหาพันธมิตรชาติอื่นมาแทนอังกฤษ คือ รัสเซีย และเยอรมัน

สำหรับรัสเซียนั้น ได้แสดงที่ท่าว่าเต็มใจจะช่วยเมืองไทย เพราะจากการที่พระมหากษัตริย์ของทั้งสองชาติได้มีความสนิทสนมกันเป็นพิเศษ ในสมัยที่ซาร์มิโคลัสแห่งรัสเซียยังทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมารได้เสด็จประพาสเมืองไทย ส่วนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จประพาสรัสเซียเป็นประเทศแรกในคราวเสด็จยุโรปในปี ค.ศ.๑๘๘๗ ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองชาติมีมากกว่ากับชาติตะวันตกอื่นๆ อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างไทย-รัสเซียก็ไม่ได้ช่วยรัฐบาลไทยให้คลายความเดือดร้อนจากฝรั่งเศสได้มากเท่าที่ควร เพราะความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นไปในด้านส่วนตั้มากกว่าทางด้านรัฐบาล^๒

ส่วนเยอรมันนั้น แม้ว่ารัฐบาลไทยจะได้แสดงที่ท่าว่าจะให้มาเป็นพันธมิตรเหมือนสองชาติแรก แต่เยอรมันก็ไม่ต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองของไทย แม้ว่าจะมีผลประโยชน์รองลงมาจากอังกฤษก็ตาม^๓ จากการศึกษาที่เยอรมันไม่มีฐานทัพในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เยอรมันจึงยังไม่พร้อมที่จะสถาปนาอิทธิพลทางการเมืองในภูมิภาคนี้ นอกจากนั้นก็ยังไม่ต้องการที่จะยุ่งกับทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสด้วย คราวเท่าที่การค้าของเยอรมันยังอยู่ในสภาพที่น่าพอใจ

จากนโยบายถ่วงดุลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าจะไม่ได้ผลมากเท่าที่ควรก็ตาม ก็นับว่าสามารถทำให้ฝรั่งเศส หรืออังกฤษเกรงรัฐบาลไทยมากขึ้นกว่าเดิมหรืออาจจะกล่าวในอีกนัยหนึ่งว่า นโยบายถ่วงดุลอำนาจนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของสองลัทธิเจ้าอาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศส ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ และต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐

๑. หจช., ร.๕ ฝ.๓๔/๒ น.ส.พ. The Globe ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖.

๒. คปท. หมวดสนธิสัญญา หนังสือสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส หน้า ๒.๒๑, จดหมายพระยาสุรียานุวัตร-กรมหลวงเทเวศย์, ๑๐ ธันวาคม รศ.๑๒๐.

๓. หจช., ร.๕ ฝ.๓๔/๒ น.ส.พ. The Globe ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖.